

Grootouders en hun Oogappels:
Explorierend Onderzoek naar Ervaren Grootouder Affectie in de Vroege Adolescentie
Masterthesis (201600407)
Master Youth, Education and Society

Student:	Cheryl Toemere (3458377)
Opdrachtgever:	Lectoraat Jeugd – Hogeschool Utrecht
Begeleiders Hogeschool Utrecht:	Dr. M.C. (Marije) Kesselring en Dr. A. (Anna) van Spanje-Hennes
Supervisor Universiteit Utrecht:	Dr. E. (Eva) van de Weijer-Bergsma
Tweede beoordelaar Universiteit Utrecht:	Dr. P.L.M. (Paul) Baar
Datum:	21-6-2021
Aantal woorden:	7.903

Samenvatting

De grootouder-kleinkind relatie kan positief bijdragen aan de sociale ontwikkeling en het mentale welzijn van kleinkinderen. Het belangrijkste aspect in de ervaring van de grootouder-kleinkind relatie door kleinkinderen, is grootouder affectie. De grootouder-kleinkind relatie verandert over tijd. In de vroege adolescentie worden kleinkinderen zelfstandiger en andere activiteiten en personen kunnen een belangrijkere rol spelen. Binnen dit kwalitatieve onderzoek staat ervaren grootouder affectie in de vroege adolescentie centraal en de veranderingen die deze fase met zich mee kan brengen. Het perspectief van zowel kleinkinderen, als grootouders en ouders wordt middels diepte-interviews en focusgroepen onderzocht. Daarnaast werd gekeken welke rol ouders hier eventueel in spelen. Uit dit onderzoek komt naar voren dat kleinkinderen zich even gewaardeerd en geliefd voelen, maar wel minder vaak fysiek contact hebben met hun grootouders. Digitale communicatie speelt een grotere rol in het contact. Grootouders en ouders hebben begrip voor de veranderingen, maar moeten er aan wennen. Professionals die met kleinkinderen in de adolescentie en grootouders werken, zouden hier een bijdrage aan kunnen doen door de brug te blijven slaan tussen deze generaties en hen te ondersteunen in het uitwisselen van deze waardevolle vorm van affectie.

Keywords: grootouder affectie, grootouder-kleinkind relatie, vroege adolescentie

Abstract

The grandparent-grandchild relationship can contribute positively to the social development and mental well-being of grandchildren. The most important aspect in the experience of the grandparent-grandchild relationship by grandchildren, is grandparent affection. The grandparent-grandchild relationship changes over time. In early adolescence grandchildren become more independent and other activities and persons may play a more important role. This qualitative study focuses on experienced grandparent affection in early adolescence and the changes this phase can bring. The perspective of grandchildren, grandparents and parents is examined by means of in-depth interviews and focus groups. In addition, the role of parents was examined. This research shows that grandchildren feel equally valued and loved, but have less physical contact with their grandparents. Digital communication plays a bigger role in the contact. Grandparents and parents understand the changes, but have to get used to them. Professionals working with grandchildren in adolescence and grandparents could contribute to this by continuing to build bridges between these generations and supporting them in exchanging this valuable form of affection.

Keywords: grandparent affection, grandparent-grandchild relationship, early adolescence

**Grootouders en hun Oogappels:
Explorierend Onderzoek naar Ervaren Grootouder Affectie in de Vroege
Adolescentie**

Een positieve grootouder-kleinkind relatie kan bijdragen aan de sociale ontwikkeling en het mentale welzijn van kleinkinderen (Mansson et al., 2017; Ruiz & Silverstein, 2007). Wanneer grootouders aan hun kleinkind meer affectie tonen, is het waarschijnlijker dat kleinkinderen sociaal actiever zijn en op hun gemak met het gevoel van verbondenheid tot anderen (Mansson & Booth-Butterfield, 2011). Daarnaast is er een negatieve samenhang tussen ontvangen grootouder affectie en psychologische problemen als stress, depressie en eenzaamheid (Mansson et al., 2017). Grootouders delen vaker een langer deel van hun leven met kleinkinderen, omdat de gemiddelde levensverwachting van grootouders is toegenomen (Attar-Schwartz et al., 2009; Kontis et al., 2017; Oppelaar & Dystra, 2004). Dit biedt grootouders en kleinkinderen langer de mogelijkheid een band met elkaar op te bouwen. Gezien de positieve bijdrage die grootouder affectie kan hebben op de ontwikkeling van kleinkinderen, wordt het thema in deze studie nader onderzocht.

Invloed grootouder-kleinkind relatie op de ontwikkeling van kleinkinderen

Als het gaat om hoe kleinkinderen de grootouder-kleinkindrelatie ervaren, is grootouder affectie een van de belangrijkste aspecten. Kleinkinderen ervaren een sterke band als zij zich emotioneel verbonden voelen met hun grootouder. Uit onderzoek onder jongvolwassen studenten in de leeftijd van 18 tot 29 jaar (Mansson et al., 2017) blijkt, dat emotionele verbondenheid positief samenhangt met ontvangen grootouder affectie. Kleinkinderen ervaren tevredenheid en vertrouwen in de grootouder-kleinkind relatie. Ontvangen grootouder affectie heeft daarnaast ook invloed op de sociale ontwikkeling en het mentale welzijn. Op dat gebied hebben Mansson en Booth-Butterfield (2011) onder studenten tussen 19 en 35 jaar onderzoek gedaan, naar de samenhang tussen ervaren grootouder affectie en hun sociale ontwikkeling en mentale gezondheid. Dit laat zien dat specifiek het voorzien van affectieve communicatie van grootouders, positief samenhangt met sociale betrokkenheid van kleinkinderen. Daarnaast hangt het negatief samen met gevoelens van ongemak bij verbondenheid met anderen en sociale isolatie. Concluderend, hoe meer affectie grootouders uiten naar hun kleinkinderen, hoe waarschijnlijker het is dat kleinkinderen sociaal actief zijn, minder ongemak ervaren in verbondenheid met anderen en minder sociaal geïsoleerd zijn. Deze onderzoeken laten zien dat ontvangen grootouder affectie niet alleen bijdraagt aan de band tussen grootouders en kleinkinderen, maar ook aan de ontwikkeling van kleinkinderen.

Veranderingen grootouder-kleinkind relatie

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

De grootouder-kleinkind relatie verandert over tijd en dat heeft onder andere te maken met de ontwikkeling van kleinkinderen. In de overgang van kind naar vroege adolescent worden kleinkinderen zelfstandiger, zetten zich vaker af tegen hun omgeving en leeftijdgenoten worden belangrijker (Steinberg & Morris, 2001). Uit onderzoek van Attar-Schwartz et al. (2009) onder kleinkinderen in de leeftijd van 11 tot 16 jaar blijkt dat grootouders, ondanks de verandering in deze leeftijdsfase, nog steeds een belangrijke rol spelen in hun leven. In dit onderzoek zijn 1478 adolescenten meegenomen en is via een gestructureerde vragenlijst geïnformeerd naar de grootouder-kleinkind relatie. Een van de onderwerpen was hoe belangrijk hun meest gewaardeerde grootouder voor hen is. Onderzoekers concluderen dat grootouders nog steeds een significante rol spelen in het leven van deze kleinkinderen. De meerderheid geeft aan affectie, grote betrokkenheid en emotionele verbondenheid te ervaren van grootouders in hun leven. Dit komt overeen met onderzoek van Van Ranst et al. (1995) onder 563 kleinkinderen, waarvan 147 vroege adolescenten ($M = 12.5$ jaar). Kleinkinderen is middels een gestructureerde vragenlijst gevraagd naar de betekenis van grootouders in hun leven. Uit resultaten blijkt dat kleinkinderen grote waardering kunnen hebben voor de grootouder-kleinkind relatie en grootouders kunnen zien als onderdeel van hun sociale netwerk. De affectie die grootouders deze kleinkinderen bieden, is een van de meest waardevolle aspecten voor hen.

De literatuur laat een wisselend beeld zien over mogelijke gevolgen van veranderingen in relatie tot contactmomenten in de vroege adolescentie. Aan een kant zorgen de afname van contactmomenten en de toename van andere aspecten die belangrijker worden ervoor, dat er minder mogelijkheden zijn voor grootouders om affectie te tonen. Dit kan ten koste gaan van de relatie (Attar-Schwartz et al., 2009; Bridges et al., 2007; Giraudeau et al., 2020; Mansson et al., 2017). Aan de andere kant laat onderzoek zien dat adolescenten minder tijd met hun grootouders doorbrengen, maar dat kleinkinderen in deze fase nog steeds de dezelfde behoefte hebben om contact te onderhouden (Wiscott & Kopera-Fyre, 2000). Hakoyama & MaloneBeach (2013) stellen dat relatiepatronen in contactfrequentie en emotionele verbondenheid die in de jeugd van het kleinkind tot stand kwamen, door kunnen lopen gedurende de adolescentie. De literatuur laat zien dat er mogelijk een afname is van ervaren grootouder affectie, maar dat het echter ook mogelijk is dat de ervaring hetzelfde blijft.

Rol ouders in de grootouder-kleinkind relatie

Ouders kunnen een mediërende rol spelen in de grootouder- kleinkind relatie en deze rol kan veranderen naarmate kleinkinderen ouder worden. Als kleinkinderen door ouders

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

aangemoedigd worden contact te onderhouden met grootouders, ervaren zij vaker meer emotionele verbondenheid en vindende de relatie meer van waarde (Attar-Schwartz et al., 2009). Op het moment dat ouders zelf een goede band hebben met grootouders, zijn zij vaker bereid het contact te faciliteren (Dunifon & Bajracharya, 2012). Ouders kunnen daarmee invloed hebben op de contactfrequentie tussen kleinkinderen en grootouders en op de mogelijkheden een band op te bouwen met elkaar (Oppelaar & Dykstra, 2004).

Verschillende aspecten van grootouder affectie

Er wordt onderscheid gemaakt tussen vier typen grootouder affectie (Mansson, 2013a; Mansson et al., 2017). Het eerste is *liefde en waardering*. Hierbij gaat het om openlijke uitingen van liefde, complimenten, het belang van de relatie en de eigenwaarde van de ontvanger; Het tweede is *betrokkenheid*. Hiermee wordt bedoeld op het uitdrukken van bezorgdheid, belangstelling tonen door vragen te stellen over het leven van kleinkinderen en goed te luisteren; Het derde is gericht op *herinneringen en humor delen*. Hierbij gaat het om verhalen die grootouders vertellen over hun leven, maar ook grappen en humor delen; In het laatste gaat het om *feestelijke affectie*. Dit is het erkennen van speciale gelegenheden in het leven van kleinkinderen, door het sturen van (verjaardags)kaarten of kleinkinderen (geld)cadeaus te geven (Mansson, 2013a).

Er zijn een aantal onderzoeken gedaan naar de verschillende typen grootouder affectie en emotionele verbondenheid met grootouders. Duflos et al. (2020) onderzocht emotionele verbondenheid tussen grootouders en kleinkinderen middels een literatuurreview. Hierbij werd de leeftijd van 10 tot 25 jaar aangehouden voor adolescenten. In een onderzoek (Mansson, 2013b) onder kleinkinderen tussen de 18 en 25 jaar blijkt er een negatieve relatie te zijn tussen stress, depressie en eenzaamheid en de typen affectie *herinneringen en humor delen* en *feestelijke affectie*. Een opvallende bevinding was dat de typen *liefde en waardering* en *betrokkenheid* niet significant samenhangen met hun mentale gezondheid, wat in dit onderzoek wel verwacht werd. Uit een ander onderzoek van Mansson et al. (2017) blijkt dat ervaren grootouder affectie positief samenhangt met de perceptie die kleinkinderen van hun grootouders en de grootouder-kleinkind relatie hebben. In dit onderzoek werd geconcludeerd dat de vier typen affectie significant samenhangen met het gevoel van emotionele verbondenheid in de relatie. Dit onderzoek is uitgevoerd onder 171 jongvolwassenen in de leeftijd van 18 tot 29 jaar.

Aangezien ervaren grootouder affectie in de vroege adolescentie nog niet specifiek is onderzocht zal dit beschrijvende exploratieve onderzoek, zich richten op de volgende vraag: *Welke veranderingen ervaren adolescenten, ouders en grootouders in de grootouder-*

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

kleinkind relatie op het gebied van de verschillende typen van grootouder affectie? Naast het beantwoorden van deze vraag zal er ook aandacht zijn voor de rol die ouders in de veranderingen spelen.

Methode

Onderzoeksdesign

Dit kwalitatieve onderzoek had een explorerend en beschrijvend karakter. Er werden diepte-interviews met kleinkinderen en focusgroepen met grootouders en ouders gehouden. Hierin stond de ervaring van participanten centraal. Deze methodetriangulatie bood de mogelijkheid patronen te ontdekken (Baarda et al., 2018), bijvoorbeeld welke overeenkomsten en verschillen aanwezig waren tussen de participanten en droeg bij aan de validiteit van dit onderzoek. Zowel bij de diepte-interviews als de groepsinterviews is de wijze van afname door de onderzoeker zoveel mogelijk gelijk gehouden, dat heeft de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot.

Participanten

Er zijn drie groepen participanten geworven die bestonden uit kleinkinderen, grootouders en ouders. De eerste groep bestond uit kleinkinderen ($N = 9$), waarvan 3 vrouwen en 6 mannen in de leeftijd van 12 tot 16 jaar ($M = 13.8$). De tweede groep bestond uit grootouders ($N = 4$), waarvan 3 vrouwen en 1 man in de leeftijd van 69 tot 74 jaar ($M = 71.6$). De derde groep bestond uit ouders ($N = 5$) waarvan allen vrouwen in de leeftijd van 40 tot 54 jaar ($M = 45.2$).

De participanten kwamen uit het eigen netwerk van de onderzoeker en daardoor direct benaderbaar. De onderzoeker had een Nederlands-Surinaamse culturele achtergrond; was 38 jaar oud; hoger opgeleid; en had een professioneel netwerk binnen het Sociale- en Jeugd domein. De werving van participanten voor de focusgroepen verliep via de ouders van kleinkinderen. Hier kwamen onvoldoende participanten uit en daarom werd gebruik gemaakt van de sneeuwbalsteekproef (Baarda et al., 2018). Participanten die hadden toegezegd mee te werken, werd gevraagd of zij via hun eigen netwerk geïnteresseerde en geschikte kandidaten kenden.

De volgende selectiecriteria zijn bij de werving gebruikt. Voor kleinkinderen gold: 1) Zij moesten minimaal twaalf en maximaal zestien jaar oud zijn; 2) Er was minimaal een grootouder én een ouder betrokken bij zijn of haar (dagelijkse) leven; 3) Er was minimaal twee keer per maand fysiek en/of digitaal contact met een grootouder. Voor grootouders en ouders gold: 1) Zij moesten een kind of kleinkind hebben dat minimaal twaalf en maximaal zestien jaar was; 2) De grootouder of ouder waren betrokken bij het (dagelijkse) leven van

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

het kleinkind; 3) Er was minimaal twee keer per maand fysiek en/of digitaal contact tussen het kleinkind en een grootouder. Er werd niet geselecteerd op specifieke gezins- of familiesamenstellingen en het was geen vereiste dat deelnemende kleinkinderen, ouders en grootouders familie van elkaar waren.

Nadat de *Students Ethic Review & Registration Board* (SER) van de Universiteit Utrecht toestemming gaf het onderzoek uit te voeren, zijn participanten via e-mail of telefonisch benaderd. In het eerste contact werd het doel en de aard van het onderzoek toegelicht. Hierna kregen zij de informatiebrief en het toestemmingsformulier via e-mail toegezonden. Wat betreft kleinkinderen, werden eerst ouders benaderd. De kleinkinderen ontvingen de informatiebrief en het toestemmingsformulier via hun ouders of na overleg met hun ouders persoonlijk via e-mail. De participanten hebben het toestemmingsformulier ondertekend en daarmee via het principe van ‘informed consent’ (Baarda et al., 2018) ingestemd deel te nemen aan het onderzoek. Voor kleinkinderen was het van belang dat een ouder/voogd het formulier mede-ondertekende.

Dataverzameling

Diepte-interviews kleinkinderen

Het semi-gestructureerde diepte-interview bestond uit hoofd- en deelvragen aan de hand van een topiclijst, gericht op de perceptie van kleinkinderen op: 1) ervaren grootouder affectie; 2) veranderingen ten opzichte van voor de adolescentie; 3) de rol van ouders hierin. Vijf topics werden door middel van een open beginvraag en doorvragen uitgediept (Baarda et al., 2018). Eerst werden de vier typen grootouder affectie (Mansson, 2013) besproken, daarna kwam de rol van ouders aan bod.

Het eerste onderwerp was *liefde en waardering*. Hierbij werden de kleinkinderen uitgenodigd iets te vertellen over hun grootouder en een omschrijving te geven. Een voorbeeldvraag is “*Hoe laat jouw opa/ oma zien dat hij/ zij je aardig of lief vindt?*”. Het tweede onderwerp ging over *betrokkenheid*. Er werd gevraagd naar wat zij zelf doen bij het tonen van betrokkenheid met een vraag als “*Op welke manier laat jouw opa/ oma zien dat hij/ zij interesse heeft in jou?*”. Het derde onderwerp ging over *herinneringen en humor delen* waarbij werd gevraagd “*Heb je weleens lol of plezier met je opa/ oma? Waarover gaat dat dan?*”. Daarna volgde *feestelijke affectie*, waarbij er eerst toegelicht werd wat daar onder verstaan werd, gevolgd door de vraag “*Als er iets bijzonders in jouw leven gebeurt, laat je opa/ oma dan iets horen?*”. Als laatst werd gevraagd naar de perceptie over de rol van ouders in de ervaren grootouder affectie en eventuele veranderingen in deze rol middels de vraag: “*Op welke manier denk je dat jouw ouders invloed hebben op hoe je met je opa/ oma*

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

omgaat?”. De volledige lijst interviewvragen is toegevoegd aan de bijlagen (bijlage 1). Gedurende het interview werden antwoorden van participanten samengevat en in de besluitende vraag ruimte geboden vragen te stellen.

Focusgroepen grootouders en ouders

De focusgroepen waren gericht op de perceptie van grootouders en ouders. Net als bij de diepte- interviews, werd aan de hand van dezelfde vijf onderwerpen als bij de diepte- interviews uitgevraagd, door middel van een semi-gestructureerde vragenlijst. De vragenlijsten kwamen inhoudelijk overeen. De formulering van de vragen werd wel aangepast, zodat deze pasten bij desbetreffende groep participanten.

De gesprekken in de focusgroepen werden geleid door de onderzoeker en er werd gestart met een openingsvraag/ ijsbreker om de participanten op hun gemak te stellen. Daarna volgden een inleidende vraag en een aantal sleutelvragen. Een voorbeeldvraag bij het onderwerp *liefde en waardering* in de focusgroep met grootouders was “*Hoe laat u zien aan uw kleinkind dat u hem/ haar waardeert of van hem/ haar houdt?*”. Op deze vraag werd doorgevraagd met vragen als “*Waar kan uw kleinkind dit aan merken? Kunt u wat (concrete)voorbeelden geven?*”. Bij het onderwerp *betrokkenheid* werd aan ouders als eerst gevraagd “*Op welke manier toont uw ouder interesse in uw zoon/ dochter?*”. Hier werd op doorgevraagd met de vraag “*Wat vraagt of zegt uw ouder dan?*”. Over het onderwerp *herinneringen en humor delen* werd aan ouders gevraagd, “*Heeft uw ouder weleens lol/ plezier met uw zoon/ dochter?*”. Het vierde onderwerp *feestelijke affectie* werd gestart met een zelfde introductie als bij kleinkinderen, waarna voor grootouders de vraag volgde , “*Op welke manier laat u zien dat uw kleinkind iets bijzonders/ feestelijks meemaakt?*”. Als laatst werd de rol van ouders besproken. Aan de ouders werd onder andere de vragen gesteld, “*In hoeverre heeft u zelf invloed gehad op de relatie/ band tussen uw ouder en zoon/ dochter?*” en daarop volgend “*Kunt u daar voorbeelden van geven?*”. De vragenlijsten van de focusgroepen zijn toegevoegd aan de bijlagen (bijlagen 2 en 3). Net als bij de diepte- interviews zijn de antwoorden gedurende de gesprekken samengevat en tot besluit kregen participanten de ruimte vragen te stellen.

Procedure

De diepte-interviews en de focusgroepen vonden in verband met de COVID-19 pandemie online plaats, door middel van videobellen via Microsoft Teams. Alle participanten waren gedurende de gesprekken thuis. Het principe van ‘informed consent’ (Baarda et al., 2018) is gevolgd. De participanten hebben met het ondertekenen van het toestemmingsformulier ingestemd deel te nemen en toestemming gegeven audio opnames te

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

maken. Deze opnames werden na het transcriberen en analyseren verwijderd en de anonimiteit van de participanten is in dit proces gewaarborgd. De diepte-interviews duurde tussen de 19 en 35 minuten en de focusgroepen tussen de 70 en 90 minuten.

Analyse

In het analyse proces is extra aandacht besteed aan of het beeld en de interpretaties van de onderzoeker, in de antwoorden van de participanten ondersteund werden. Deze benadering is gebaseerd op de gefundeerde theorie (Baarda et al., 2018). Voor de data-analyse werd gebruik gemaakt van analytische inductie. Hierdoor was er ruimte om bij het ontwikkelen van categorieën zo dicht mogelijk bij de woorden van de respondenten te blijven. Dit droeg bij aan het vergroten van de interne validiteit.

De transcripten zijn met behulp van het software programma Kwalitan (2014) geanalyseerd. In de eerste plaats werden er verschillende segmenten onderscheiden in transcripties. Segmenten zijn stukken tekst die wat betreft inhoud thematisch bij elkaar horen (Baarda et al., 2018). In dit onderzoek waren de segmenten gelijk aan de onderwerpen uit de interviews: liefde en waardering; betrokkenheid; herinneringen en humor delen; feestelijke affectie en de rol van ouders. Deze vijf thema's vormden het raamwerk en binnen ieder thema werd open gecodeerd. Bij het open coderen kregen relevante woorden en uitspraken een code. Wat betreft de formulering van de codes werd dichtbij de uitspraken van participanten gebleven. Dit leidde bijvoorbeeld tot codes als *druk met school* en *oma doet haar best* en droeg bij aan het vergroten van de interne validiteit. In de tweede fase werd axiaal gecodeerd (Baarda et al., 2018). De codes uit de eerste fase werden gegroepeerd onder een categorie. Een voorbeeld hiervan is dat de codes *praten en lachen* en *samen lachen* onder de categorie *samen lol/ plezier* kwamen te staan. Om tot de categorieën te kunnen komen, lag de nadruk in deze fase op het vinden van samenhang en patronen tussen de codes. Tenslotte werd in de reductiefase selectief gecodeerd, waarbij werd gekeken naar de meest terugkerende thema's en patronen.

Resultaten

Eerst wordt ingegaan op de belangrijkste bevindingen uit de interviews met kleinkinderen en daarna op de bevindingen uit de focusgroepen. Per onderdeel wordt besproken of en welke rol ouders in deze veranderingen hebben gespeeld. De vier typen grootouder affectie functioneerden als vaste thema's in dit onderzoek. Binnen deze thema's kwamen uit de antwoorden van de participanten verschillende categorieën naar voren, die cursief zijn weergegeven. Onder ieder type grootouder affectie wordt eerst ingegaan op de huidige ervaren grootouder affectie van de participanten, waarna de ervaren veranderingen

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

worden besproken. Tot slot wordt de rol van ouders belicht en aanvullende resultaten die de participanten ervaren als relevant.

Liefde en waardering

Perspectief kleinkinderen

Alle negen kleinkinderen melden liefde en waardering te ervaren van hun grootouders. Waar kleinkinderen unaniem in zijn is dat de grootouders hen *complimenten geven* en dit gebeurt met name als een kleinkind een (school)prestatie heeft geleverd. Dat grootouders *tijd vrijmaken* om leuke activiteiten of uitstapjes met kleinkinderen te doen, ervaren alle kleinkinderen als een vorm van liefde en waardering. Een kleinkind geeft hierover aan:

Vaak dan bel ik, ga wel eens of zij belt mij wel eens en dan wil ze naar de stad of zo, of ze wil gewoon naar het centrum toe en dan gewoon even wandelen....En dan, ja, wanneer we daar zijn, dan is het gewoon gezellig dat we dan gaan wandelen. Of we zijn bij haar thuis en dan gaat ze, dan pakt ze dus allemaal dozen met kralen te voorschijn en dan gaan we gewoon samen kralen en dat is wel leuk.

Daarnaast ervaren kleinkinderen liefdevolle *uitingen van affectie* in zowel verbaal als fysiek contact. Een kleinkind beschrijft dit als "Anders wel gewoon een knuffel ofzo en gewoon ja, vrolijk begroeten, vrolijk vertellen en dat soort dingen, en dan gewoon bij weggaan, gezellige gedag zeggen en zo weer". *Steun ervaren* zien een aantal kleinkinderen ook als het uiten van liefde en waardering "Wanneer bijvoorbeeld er iets is, iets gebeurt in mijn leven en dan wil ik graag met iemand erover praten. En dat doe ik dan vaak met oma", zegt een kleinkind hierover.

Wat betreft de veranderingen rapporteren kleinkinderen geen veranderingen wat betreft *complimenten geven* en *steun ervaren*. Daarnaast noemen zes kleinkinderen *tijd vrijmaken* als een verschil. Kleinkinderen zeggen dat er geen oppas meer nodig is, maar dat ook de soort activiteiten die zij doen veranderen "Het is niet zo dat ik daar met poppen aan het spelen ben ofzo. Maar ja, qua band, zeg maar, is het voor mijn gevoel niet echt veranderd" zegt een kleinkind. Kleinkinderen melden minder tijd beschikbaar te hebben en drukker te zijn met andere activiteiten en personen dan voorheen. School, bijbaantjes en vrienden en vriendinnen zijn belangrijk voor hen. Een kleinkind zegt over school: "Nu vind ik school wat belangrijker, want vroeger ging dat mij makkelijk af en heb ik ook een klas overgeslagen. Maar nu moet ik er wel mijn best voor doen en ik vind het heel belangrijk dat alles goed gaat". Verder rapporteren zeven kleinkinderen een verandering in *uitingen van affectie*. Er is een verschuiving in de manier van communiceren van fysiek naar digitaal. Kleinkinderen zijn nu zelf ook mobiel bereikbaar en zij rapporteren dat zij via digitale

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

berichten ook liefde en waardering ervaren. Daarover spreekt een kleinkind zich als volgt uit “Ja, zeker. Ook vaak tijdens de les krijg ik een heel lang appje in mijn ooghoek op mijn telefoon. Waar oma dan echt lang aan heeft zitten typen”.

Perspectief Grootouders

De vier grootouders melden een *vast onderdeel van het leven* van hun kleinkind te zijn. Zij geven aan op deze manier hun liefde en waardering te tonen. Daarnaast is *tijd vrijmaken* voor kleinkinderen belangrijk voor alle grootouders. Een grootouder zegt dit te doen door het kleinkind naar wekelijks naar sport te brengen “Waar ik dan gewoon een soort, toch ja, connectie maak met en laat zien wat ik over heb voor een kleinkind ... Als ik bijvoorbeeld, dat je zorgt dat zo'n jongen naar de basketbalvereniging kan. ...”. Liefde en waardering tonen middels praten vinden alle grootouders belangrijk en zij willen op deze manier *uitingen van affectie* tonen een grootouder geeft aan “Ik ben geïnteresseerd en ik wil alles graag weten, maar ik ga er niet, niet boven op hem zitten”.

Wat betreft veranderingen meldt een grootouder dat er minder uitstapjes zijn, omdat kleinkinderen drukker zijn met andere activiteiten en interesses en daardoor minder *tijd vrijmaken*. Hierover zegt een grootouder ” Naar de film gaan gingen we vroeger altijd in de vakantie. Ik denk niet dat ze nog zo heel erg geïnteresseerd zijn om met z'n allen met mij naar de film te gaan”. Daarnaast rapporteren alle grootouder dat kleinkinderen vaker aandacht hebben voor hun mobiele telefoon en dat daar tijd door in beslag wordt genomen. Een grootouder ervaart dat zo: “Nou, ik vind, vroeger was alles veel intenser, want toen waren we heel intens met elkaar, maar nu zit meestal die telefoon er tussen”. Als het om het *uitingen van affectie* gaat zeggen grootouders dat kleinkinderen minder spraakzaam zijn geworden en een grootouder geeft aan dat het kleinkind minder behoefte heeft aan fysiek contact. Twee grootouders geven aan dat zij hun kleinkinderen *steun bieden* bijvoorbeeld door huiswerkbegeleiding, hierover zegt een grootouder: “Als het kan dan ga ik langs, maar ik vraag hem ook altijd als kan helpen, met huiswerk of spreekbeurten overhoren en dat doen we ook, maar op een hele natuurlijke manier”.

Perspectief Ouders

Ouders rapporteren zowel verbale als fysieke *uitingen van affectie*. Volgens twee ouders doen een uitspraak over fysiek contact, waarvan een zegt ”Altijd veel knuffelen, veel fysiek contact, het is gewoon heel duidelijk dat oma echt heel dol is op haar en andersom ook...”. Op verbaal gebied geeft een ouder aan:

Bijvoorbeeld naar de tandarts om kiezen te trekken voor een beugel nou de eerste, die belt zijn opa en oma; hoe was het? Als ze naar de dokter moeten, dan een uur later:

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

Hoe was het bij de dokter? Altijd op de hoogte zijn met wat er speelt en hoe het gaat en hoe de cijfers op school en eigenlijk continu wel weten wat er dagelijks...Niet dat ze dagelijks vragen, maar één keer per week moet het wel even besproken hoe de week is gelopen, zeg maar.

Als het gaat om ervaren veranderingen melden twee ouders dat grootouders op dezelfde manier liefde en waardering willen tonen als toen het kleinkind jonger was, maar dat kleinkinderen *bewust afstand nemen*. Hierover zegt een ouder “Nou verder afstand van nemen en niet meer gedag willen zeggen ... , zeg maar meer een andere eigen wereld krijgen, naast dat wat vroeger hun wereld was, met opa en oma op de bank als ze uit school kwamen”.

Betrokkenheid

Perspectief kleinkinderen

Alle kleinkinderen rapporteren dat grootouders interesse tonen middels *informereren hoe het gaat*. Een kleinkind beschrijft dit als “Dat ze me weleens belt en dan gewoon eigenlijk uit het niets ... en vraagt hoe het gaat”. Daarnaast melden acht kleinkinderen dat grootouders interesse tonen door *initiatief nemen in gesprekken*. Dat doen zij door vragen stellen en doorvragen “Gewoon, je vertelt ergens over en dan vragen ze door, omdat zij zelf vaak er niet heel veel over weten” geeft een kleinkind aan. Zeven kleinkinderen zeggen het gevoel te hebben dat grootouders *weten wat belangrijk is* in hun leven “Weet ze denk ik wel, waar mijn interesses liggen en ze weet wel dat ik het één belangrijk vind dan het ander, waar mijn normen en waarden en zo liggen, dat weet ze wel”, zegt een kleinkind.

Als het om veranderingen gaat, rapporteren zes kleinkinderen dat communiceren nu vaker via (*digitale*) *communicatie middelen* gaat en dan met name hun mobiele telefoon. Deze hadden zij eerder niet en maakt het contact hebben met hun grootouders eenvoudiger. Een kleinkind zegt hierover ” Ja, ik denk ook vragen terug stellen en af en toe een appje ofzo. Over hoe het gaat gewoon dat ze aan je denken en zo en succes wensen met toetsen” . Zes kleinkinderen geven aan dat deze manier van communiceren ervoor zorgt dat zij, ondanks bijvoorbeeld de drukte met school, nog wel contact hebben met hun grootouders.

Perspectief Grootouders

Alle grootouders geven aan dat zij actief *informereren hoe het gaat* en *initiatief nemen in gesprekken*. Verder melden grootouders dat zij *interesse tonen en weten wat belangrijk is* in het leven van hun kleinkind en dit ook regelmatig via ouders te horen. Een grootouder zegt hierover “En sommige dingen die hoor je ook niet van je kleinkind natuurlijk, maar dat hoor je weer van je kinderen. Wat er gebeurt op school of hoe het op school gaat”.

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

Bij de antwoorden rondom veranderingen geven drie grootouders aan dat zij hun betrokkenheid vaker digitaal uiten. Hierover zegt een grootouder “We hebben ook een aparte WhatsApp groepje. Daar zitten ook de ouders wel in, maar die is helemaal is ja, speciaal gericht op hem”. Een andere grootouder geeft aan dat het kleinkind met het gezin in het huis ernaast is komen wonen . Daardoor is er voor deze grootouder met name face-to-face contact. Drie grootouders geven aan dat kleinkinderen *minder communiceren* “Hij is ook wel wat aan het veranderen nu ” zegt een grootouder daarover, “Nu hij wel in de puberteit komt ja, soms wat passief, beetje ongeïnteresseerd”.

Perspectief Ouders

Vier ouders rapporteren dat grootouders interesse tonen middels *informereren hoe het gaat* en vragen naar gebeurtenissen in hun leven, een ouder zegt ”Het is ook echt nieuwsgierigheid. Maar het is ook, het is ook het bestendigen van de relatie, want door te weten wat er speelt in het leven van mijn kind, blijft ze betrokken”. Daarnaast melden ouders dat grootouders *initiatief nemen in gesprekken* door vragen stellen en doorvragen, een andere ouder zegt: “Zowel aan mij, als aan het kind zelf, via de WhatsApp. En bellen en hoe gaat dat dan? Hoe zien die lessen eruit?.... Ze is gewoon heel nieuwsgierig. Ze vraagt heel veel”. Ouders geven aan dat de grootouder interesse toont en weet wat belangrijk is in het leven van het kleinkind. Hierover zegt een ouder:

Maar waar ik het aan merk ook is, dat hij de belangstellingen bijhoudt, dus ook al staat het iets verder van zijn bed af, bepaalde dingen, hij probeert hem te laten merken dat hij interesse heeft in die games en andere dingen waarvan je denkt ja, dat gaat hij niet meer doen ofzo.

Ouders geven aan geen veranderingen te ervaren op het gebied van betrokkenheid bij het leven van hun kind. Drie ouders denken dat het in hun geval ook met de leeftijd van hun kind te maken heeft. Deze kleinkinderen zijn twaalf jaar en de veranderingen die deze leeftijd met zich mee kan brengen, zijn voor deze kleinkinderen nog niet zozeer aan de orde. Deze ouders geven aan dat de COVID 19 pandemie daar mogelijk invloed op heeft gehad. Een ouder drukt zich hierover als volgt uit “Dat vind ik dus lastig, omdat ik eigenlijk een soort jaar mis, en dat is precies het jaar waarin ze groter geworden is”.

Herinneringen en humor delen

Perspectief kleinkinderen

Zeven kleinkinderen geven aan dat zij *samen lol/ plezier hebben* met hun grootouder, waarvan vier aangeven dat dit plaats vindt tijdens activiteiten of uitjes. Twee kleinkinderen geven aan dezelfde humor te hebben als hun grootouder “Ja, soms dan vertelt iemand een

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

grap ofzo of laat iemand op Instagram een foto zien, met een grap erop of zo en dan moeten ik en m'n opa er wel altijd wel om lachen”. Vijf kleinkinderen geven aan dat zij dit als normaal ervaren in hun relatie” Ja, hij kan gewoon grapjes maken en dat vind ik leuk.”. Vier kleinkinderen geven aan wel eens gesprekken over *verhalen hoe het vroeger was*. Een kleinkind zegt hierover “Ik vind het altijd heel interessant wat ze vertelt. Haar moeder was echt een held, zeg maar, en volgens mij is ze daar ook wel trots op. En ik vind het zelf wel interessant als ze daarover gaat vertellen”.

Zes kleinkinderen melden *verandering in de soort humor* die zij met hun grootouder delen. Zij begrijpen de grappen die hun grootouders maken over het algemeen beter dan vroeger en zijn meer alert op bijvoorbeeld taalgrappen “Hij maakt dezelfde grappen altijd al, maar vroeger begreep ik ze niet altijd en op een gegeven moment wel, zeg maar”, zegt een kleinkind hierover. Een kleinkind geeft aan nu minder lol/ plezier te beleven met de grootouder.

Perspectief Grootouders

Twee grootouders ervaren *samen lol/ plezier* met hun kleinkind en een grootouder zegt, “hij kan nog steeds om dezelfde dingen lachen”. Als het gaat om *verhalen hoe het vroeger was*, rapporteren twee grootouders dat zij het belangrijk vinden dit spelenderwijs te doen. Zij gebruiken onderwerpen of thema's die actueel zijn en proberen aan te sluiten bij wat hun kleinkind interessant vindt. Hierover zegt een grootouder: “Als we zeg maar, als we het hebben zeg maar over hoe we vroeger op school vaccinaties kregen ... en als het dan over de vaccinaties gaat, dan vertel ik dat ik altijd zo bang was”. Een grootouder zegt te vermijden verhalen over vroeger te vertellen.

Twee grootouders geven aan dat *samen lol/ plezier hebben* veranderd is nu hun kleinkind ouder is geworden. Een grootouder zegt dat het kleinkind nu meer snapt dan voorheen “De communicatie is natuurlijk anders dan toen ze klein waren. Je maakte andere grapjes en soms zat je om hele stomme dingen te lachen bij wijze van spreken, nu kunnen ze echt grapjes maken ook die die op niveau zijn”. Een grootouder geeft aan dat het kleinkind serieuzer is geworden.

Perspectief Ouders

Vier ouders melden dat in het contact *samen lol/ plezier hebben*, voorkomt. Een ouder geeft als voorbeeld “Als iemand dan niet snapt hoe iets werkt, of dat wat voor de kinderen heel logisch is of straattaal of dat soort dingen. Dat is dan grappig dat opa's en oma's daar niks van snappen”. Een ouder geeft aan dat het kleinkind en grootouder specifiek dezelfde humor delen. Als het gaat om *verhalen hoe het vroeger was* geeft een ouder aan dat deze

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

verhalen aanleiding kunnen zijn tot lol hebben samen en zegt hierover “ Toen kwamen alle acht middelbare scholen die m'n vader hat versleten, waar die allemaal vanaf gestuurd was. Kostelijk om gelachen en dat hij het veel beter doet”.

Een verandering op het gebied van *samen lol/ plezier hebben* die een ouder meldt, is dat het kleinkind ander soort humor begrijpt en kan delen met de grootouder. Deze ouder geeft aan dat dit er wel eens toe kan leiden dat de ouder zelf niet altijd evenveel kan waarderen waar om gelachen wordt en geeft dit voorbeeld: “Ik vind het echt zo helemaal niet grappig. Dat hij iets zegt en dat vind ik echt niet kunnen en dan gaat opa juist lachen”.

Feestelijke affectie

Perspectief kleinkinderen

Alle kleinkinderen geven aan *cadeautjes bij speciale gelegenheden* te krijgen.. Een kleinkind zegt hierover “Kijk maar even op je rekening, wij hebben een leuk cadeautje gestort, dat soort dingen”. Een kleinkind geeft aan dat de grootouder met name *brieven of kaarten stuurt* en zei daarover “Ja, altijd als ik iets goed doe, bijvoorbeeld een goed rapport, dan stuurt ze altijd een brief”. Kleinkinderen gaven geen verandering aan en dat zij nog altijd een cadeau krijgen. Twee kinderen noemen wel dat visite's op feestelijke momenten korter zijn.

Perspectief Grootouders

Grootouders rapporteren dat zij altijd aandacht hebben voor hun kleinkinderen, met betrekking tot het geven van *cadeautjes bij speciale gelegenheden*. Een uitspraak die een grootouder daarover doet “Als er een verjaardag is, altijd een cadeautje!”. Een verandering die drie grootouders op dit gebied benoemen is dat zij nu *vaker geld cadeau geven* bij speciale gelegenheden. Een grootouder zegt hierover “Hij vindt het heerlijk om gewoon, zeg maar tien euro te krijgen. Dan kan hij op school weer zelf een tosti bestellen of zo. Dat vindt hij geweldig!”.

Perspectief Ouders

Alle ouders rapporteren dat kleinkinderen altijd *cadeautjes bij speciale gelegenheden* krijgen “Natuurlijk gewoon met felicitaties en veel cadeautjes”. Een ouder meldt dat dat het kleinkind kieskeuriger is geworden en dat er daarom nu vaker geld wordt gegeven. Een andere verandering is dat het aantal cadeautjes is afgenomen, het is nu niet meer zoveel als voorheen. Hierover zegt een ouder “Maar het is niet meer zoals vroeger dat ze echt heel veel cadeautjes kreeg toen ze klein was. Dat niet meer”.

Rol Ouders

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

Zowel kleinkinderen, als grootouders en ouders rapporteren dat ouders de *band tussen grootouders en kleinkinderen* belangrijk vinden. Om ervoor te zorgen dat dit zich kon ontwikkelen, melden kleinkinderen, grootouders en ouders dat ouders dit gefaciliteerde door grootouders actief uit te nodigen in het leven van het kleinkind. Een grootouder zegt hierover: “Toen onze oudste kleinkind werd geboren ... vroeg onze schoondochter of ik bij de geboorte aanwezig wilde zijn en dat vond ik wel heel bijzonder”. Daarnaast melden twee ouders dat zij met name voor de adolescentie *invloed op de contact frequentie* hadden.

Als het gaat om veranderingen blijven *ouders een actieve rol spelen* in de contactfrequentie volgens zeven kleinkinderen. Hierover zegt een kleinkind “Mijn moeder is iemand die dan bijvoorbeeld naar oma toe gaat en dan zegt ze ik ga naar oma toe wil je mee of niet? En dan zeg ik meestal wel ja”. Ondanks dat, bepalen ouders volgens zes kleinkinderen niet meer hoe vaak en wanneer kleinkinderen en grootouders contact hebben. Volgens kleinkinderen hebben ouders in dat opzicht minder *invloed op de contact frequentie* “Mijn ouders hebben daar helemaal niks mee te maken. Alleen ik zie haar ... , toen ik kleiner was heb ik haar meer gezien” zegt een kleinkind hierover, *Kleinkinderen worden zelfstandiger* en hebben geen oppas meer nodig, een kleinkind omschrijft dit zo “Het oppassen is nu ook wel aan een goed einde gekomen, zeg maar. En ik denk niet meer dat ik ze elke week ga zien”.

Andere veranderingen

Acht kleinkinderen rapporteren dat zij sinds de uitbraak van de COVID-19 pandemie minder vaak fysiek contact hebben en daarmee ook minder interactie “Ik zie ze wel iets minder omdat, maar dat komt ook door Corona”, zegt een kleinkind hierover. Niet alleen de kleinkinderen geven dat aan, maar ook het merendeel van de grootouders en ouders.

Discussie

De doelstelling van dit onderzoek was erachter te komen welke veranderingen adolescenten, grootouders en ouders ervaren in de grootouder-kleinkind relatie op het gebied van de verschillende typen affectie. Daarnaast is ook gekeken naar de rol van ouders. Per type affectie wordt hierop ingegaan en daarna wordt besproken welke conclusies aan de resultaten verbonden kunnen worden.

Op het gebied van *liefde en waardering* geven kleinkinderen en grootouders aan dat *tijd vrijmaken* en *uitingen van affectie* veranderd zijn. Dit geldt voor zowel kleinkinderen als grootouders. Kleinkinderen zeggen drukker te zijn met andere activiteiten en grootouders ervaren dat ook. Beiden geven aan dat kleinkinderen andere interesses hebben als het om activiteiten gaat. Bij *uitingen van affectie* ervaren kleinkinderen en grootouders het gebruik

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

van de mobiele telefoon als een verandering. Daarnaast geven grootouders aan dat kleinkinderen *minder communiceren* en dat zij hun kleinkind meer praktische *steun bieden*, zoals huiswerkbegeleiding. Vanuit het perspectief van ouders komt naar voren dat kleinkinderen *bewust meer afstand nemen* en dat ouders het gevoel hebben tussen grootouder en kleinkind in te staan.

Er kan geconcludeerd worden dat op een aantal specifieke aspecten binnen dit type affectie kleinkinderen veranderingen ervaren. Daarbij gaat het met name om het gebruik van de mobiele telefoon bij de uitingen van affectie en de tijd die zij beschikbaar hebben voor de grootouder. Dit komt overeen met de literatuur waaruit blijkt dat in de vroege adolescentie andere activiteiten en personen een steeds grotere rol spelen, bijvoorbeeld leeftijdgenoten, vrienden en vriendinnen die belangrijker worden (Steinberg & Morris, 2001). Daarnaast neemt de beschikbare vrije tijd af en is er daardoor minder (fysiek) contact tussen kleinkinderen en hun grootouders. Er lijkt ook een verschuiving plaats te vinden op het gebied van hulp en ondersteuning. Grootouders bieden dit waar kleinkinderen dat nodig kunnen hebben, bijvoorbeeld bij het ondersteunen in huiswerk. Deze ontwikkelingen passen bij de veranderingen in deze ontwikkelingsfase van kleinkinderen (Steinberg & Morris, 2001).

Op het gebied van *betrokkenheid* ervaren kleinkinderen en grootouders dat er meer gebruik gemaakt wordt van (*digitale*) *communicatie middelen* in het contact. Daarnaast ervaren grootouders dat kleinkinderen minder de behoefte hebben om te praten. Grootouders geven aan begrip te hebben voor deze veranderingen, maar ervaren het als een gemis.

In dit onderzoek blijkt dat grootouders eenvoudiger en sneller affectie kunnen communiceren door het gebruik van (*digitale*) *communicatie middelen*. Uit de literatuur blijkt het gebruik van digitale middelen in de grootouder-kleinkind relatie een positieve samenhang kan hebben met betrekking tot het contact, dit geldt met name voor grootouders die verder weg wonen (Hurme et al., 2010). Aan de andere kant blijkt uit het huidige onderzoek dat mobiele telefoons voor afleiding zorgen in de interactie bij fysieke aanwezigheid. Deze bevinding wijst op een paradox. Hetzelfde communicatie middel dat grootouders in staat stelt eenvoudiger en sneller affectie te uiten, staat hen ook in de weg tijdens momenten dat zij affectie willen uiten als ze fysiek bij elkaar zijn. Hier kan sprake zijn van sociologische ambivalentie (Connidis & McMullen, 2002). In dit theoretische construct gaat het om de tegenstrijdigheden en de paradoxen die ingebed zijn in sets van gestructureerde sociale relaties. De grootouder-kleinkind relatie kan als een set gezien worden. In dit geval gaat het om de grootouder die probeert te voldoen aan de tegenstrijdige eisen en verwachtingen van

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

zowel zichzelf, als die van het kleinkind. Het kan zijn dat de grootouder het kleinkind het gebruik van de mobiele telefoon gunt, maar aan de andere kant ervaart dat het gebruik het contact belemmert en daardoor bezwaar heeft tegen het gebruik. Een interessante vraag om nader te onderzoeken is of grootouders die zelf ook veel gebruik maken van een mobiele telefoon minder last hebben van deze paradox.

Een verandering bij *herinneringen en humor delen* is dat kleinkinderen de humor van hun grootouders beter begrijpen. Kleinkinderen geven aan dat hun grootouder weleens vertelt over vroeger, maar niet dat dit voor hen is veranderd. Grootouders willen zich niet opdringen met verhalen over vroeger en vertellen hier spelenderwijs over.

Er kan geconcludeerd worden dat met name humor delen voor kleinkinderen een andere dimensie geeft aan de grootouder-kleinkind relatie, omdat zij elkaar op dit gebied beter begrijpen. Volgens Mansson (2013b) hangt het type affectie *herinneringen en humor delen* negatief samen met stress, depressie en eenzaamheid. Vervolg onderzoek kan daarom relevant zijn en bijdragen aan bestaande kennis over de betekenis van dit type affectie voor kleinkinderen en hoe dit eventueel positief bijdraagt aan het mentale welzijn.

Uit deze studie blijkt dat *feestelijke affectie* nog steeds veel aandacht krijgt in de adolescentie. Volgens zowel kleinkinderen, grootouders als ouders is er aandacht middels een cadeau, een geld-cadeau en in een enkel geval een kaart. Ouders geven aan dat het aantal cadeaus wel is afgenomen en grootouders geven vaker geld. Feestelijke affectie kan mogelijk de minst invloedrijke type affectie zijn (Mansson et al., 2017) binnen de grootouder-kleinkind relatie. Een reden hiervoor kan zijn dat kleinkinderen deze uitingen verwachten, met als gevolg dat zij het minder als affectie ervaren dan de andere typen affectie.

Als laatst is gekeken naar de rol van ouders. Grootouders geven aan dat ouders hen de ruimte hebben gegeven een band op te bouwen met hun kleinkind en zijn actief betrokken bij het leven van hun kleinkinderen. Ouders uit dit onderzoek geven aan dat zij het belangrijk vinden deze ruimte te bieden. Voor kleinkinderen hebben ouders de basis hebben gelegd van het contact dat zij met hun grootouders hebben. Met betrekking tot veranderingen geven kleinkinderen en ouders aan dat ouders minder invloed hebben op de contactfrequentie. Volgens kleinkinderen heeft dit te maken met de toegenomen zelfstandigheid en daarmee vervalt voor kleinkinderen bijvoorbeeld het oppassen. Dit was een vast moment waarop er contact was tussen kleinkind en grootouder. Ondanks dat, geven kleinkinderen aan dat ouders nog steeds een rol spelen met betrekking tot het contact met hun grootouders. Zij vragen kleinkinderen bijvoorbeeld actief mee om op visite te gaan. Geconcludeerd kan worden dat ouders een belangrijke rol spelen, onder andere door het faciliteren van contactmomenten en

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

bij de toenemende zelfstandigheid, door kleinkinderen actief uit te nodigen mee te gaan naar hun grootouder. Dit komt overeen met de literatuur waaruit blijkt dat ouders op een positieve manier kunnen bijdragen aan de grootouder-kleinkind relatie, door kleinkinderen aan te moedigen contact te houden (Attar-Schwartz et al., 2009).

Tot slot is het belangrijk te noemen dat dit onderzoek is uitgevoerd gedurende de COVID-19 pandemie. Hierdoor is het mogelijk dat de ontwikkeling van adolescenten anders verloopt. Kleinkinderen, grootouders en ouders geven aan dat er daardoor minder contact is geweest en zij als alternatief vaker gebruik maakten van digitale communicatie middelen als video-bellen en berichtjes via de mobiele telefoon. Verder kan uit dit onderzoek geconcludeerd worden dat meest opvallende veranderingen van de ervaren grootouder affectie plaats vinden op het gebied van *liefde en waardering* en *betrokkenheid*. Kleinkinderen hebben minder tijd voor hun grootouders en hebben bijvoorbeeld geen oppas meer nodig, omdat zij zelfstandiger worden. Hierdoor vallen interactie momenten weg die in de kinderjaren een vaste rol hadden. Ondanks dat kleinkinderen dit ervaren als een verandering, is dit voor hen niet perse negatief. Dat heeft met name te maken met de grootouders affectie die zij nog steeds ervaren. Voor grootouders en ouders geldt eveneens dat zij in deze typen affectie de meest opvallende veranderingen ervaren. Zij aanschouwen de veranderingen in de levens van de kleinkinderen en begrijpen dat het erbij hoort. Zowel grootouders, als ouders blijven grootouder affectie belangrijk vinden gedurende de adolescentie. De grootste verandering voor hen zit in het omgaan met de veranderde manier van communiceren van het kleinkind.

Limitaties

Bij dit onderzoek zijn een aantal limitaties te benoemen. Het eerste is dat in dit onderzoek de culturele achtergrond van de participanten geen specifieke aandacht heeft gehad. Het is aannemelijk dat er in verschillende culturen anders omgegaan wordt met grootouder affectie. Bernhold en Giles (2018) hebben onderzoek gedaan naar culturele verschillen binnen de vier typen grootouder affectie. Hieruit blijkt dat culturele achtergrond van invloed kan zijn op ervaren grootouder affectie. Zo werd duidelijk dat herinneringen en humor delen bij Latijnse Amerikaanse grootouders mogelijk ook gaat over de moeilijkheden die zij in het leven hebben meegemaakt. Dit kan voor de kleinkinderen moeilijk zijn om te horen. Verder is dit onderzoek niet generaliseerbaar naar een grotere groep, omdat er een relatief kleine sample participanten deelnam, waarbij er mogelijk sprake is van selectie bias. Zowel kleinkinderen, grootouders als ouders kunnen meegedaan hebben, omdat er sprake is van een prettige grootouder-kleinkind relatie en een goed contact met ouders. De uitkomsten hadden

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

bijvoorbeeld anders kunnen zijn als kleinkinderen door problematische (gezins)omstandigheden permanent bij grootouders wonen. Dan waren er mogelijk geen of andere veranderingen in de ervaren grootouder affectie benoemd. Een vervolg vraag zou kunnen zijn, welke veranderingen adolescenten met een hulpverlenings-achtergrond ervaren die permanent bij grootouders wonen, in grootouder affectie. En welke type grootouder affectie voor hen het meest steunend is. Tot slot is bij de selectie van de participanten niet doorgevraagd naar de relatie die zij in gedachte hadden bij het beantwoorden van de vragen. Er is bij de selectie met name gevraagd naar hoe vaak er contact is tussen grootouder en kleinkind en of de grootouder deel uitmaakt van het (dagelijkse)leven van het kleinkind. Het onderzoek had andere resultaten op kunnen leveren als participanten een relatie in gedachte hadden genomen waar er bijvoorbeeld sprake was van een hechte en warme band.

Implicaties

Voor kleinkinderen in de vroege adolescentie blijft de ervaren grootouder affectie van belang. Uit de literatuur en dit onderzoek blijkt dat zij de affectie in deze fase nog steeds zeer waarderen (Attar-Schwartz et al., 2009). Gezien de positieve bijdrage van een goede band met grootouders op de sociale ontwikkeling en het mentale welzijn van kleinkinderen (Mansson et al., 2017; Ruiz & Silverstein, 2007), zijn zij erbij gebaat dat grootouders hun affectie blijven tonen. Dit kan gedurende de jaren naar volwassenheid een uitdaging zijn, omdat de manier waarop kleinkinderen communiceren en de tijd en ruimte die zij hebben voor hun grootouders veranderd. Professionals die met kleinkinderen in de adolescentie en grootouders werken, zouden hier een bijdrage aan kunnen doen door de brug te blijven slaan tussen deze generaties en hen te ondersteunen in het uitwisselen van deze waardevolle vorm van affectie. Een concreet voorbeeld is het gebruik van digitale communicatie middelen zoals een mobiele telefoon. Dit kan ondersteunend zijn in het uiten van grootouder affectie. In deze studie geven een aantal grootouders aan dit ook zo te gebruiken. Meer afstemming tussen kleinkinderen en grootouders in de adolescentie en hen ondersteunen in het verkennen van de mogelijkheden op dit gebied, kan bijdragen aan het uiten van grootouder affectie in grootouder-kleinkind relatie. Professionals, beleidsmakers, kunnen hier een rol in spelen door bijvoorbeeld een speciale digitale applicatie te ontwikkelen, waarbij zowel grootouder als kleinkind op speelse wijze uitgenodigd worden tot communicatie met elkaar.

Referenties

- Attar-Schwartz, S., Tan, J. P., & Buchanan, A. (2009). Adolescents' perspectives on relationships with grandparents: The contribution of adolescent, grandparent, and parent–grandparent relationship variables. *Children and Youth Services Review, 31*(9), 1057-1066. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2009.05.007>
- Baarda, B., Bakker, E., Boullart, A., Julsing, M., Fischer, T., Peters, V., & van der Velden, T. (2018). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek* (4de editie). Noordhoff.
- Bernhold, Q. S., & Giles, H. (2018). Ethnic differences in grandparent–grandchild affectionate communication. *Communication Reports, 31*(3), 188-202. <https://doi.org/10.1080/08934215.2018.1488984>
- Bridges, L. J., Roe, A. E., Dunn, J., & O'Connor, T. G. (2007). Children's perspectives on their relationships with grandparents following parental separation: A longitudinal study. *Social Development, 16*(3), 539-554. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00395.x>
- Connidis, I. A., & McMullin, J. A. (2002). Sociological ambivalence and family ties: A critical perspective. *Journal of marriage and family, 64*(3), 558-567. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00558.x>
- Duflos, M., Giraudeau, C., & Ferrand, C. (2020). What is emotional closeness between grandparents and their adolescent grandchildren? A systematic review. *Journal of Family Studies, 1*-23. <https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1752771>
- Dunifon, R., & Bajracharya, A. (2012). The role of grandparents in the lives of youth. *Journal of Family Issues, 33*(9), 1168-1194. <https://doi.org/10.1177/0192513X12444271>
- Giraudeau, C., Duflos, M., & Chasseigne, G. (2020). Adolescents' Conceptions of “Good” Grandparents: A Reversal Theory Approach. *Journal of Intergenerational Relationships, 1*-18. <https://doi.org/10.1080/15350770.2020.1804034>
- Hakoyama, M., & MaloneBeach, E. E. (2013). Predictors of grandparent–grandchild closeness: An ecological perspective. *Journal of Intergenerational Relationships, 11*(1), 32-49. <https://doi.org/10.1080/15350770.2013.753834>
- Hurme, H., Westerback, S., & Quadrello, T. (2010). Traditional and new forms of contact between grandparents and grandchildren. *Journal of Intergenerational Relationships, 8*(3), 264-280. <https://doi.org/10.1080/15350770.2010.498739>
- Kontis, V., Bennett, J. E., Mathers, C. D., Li, G., Foreman, K., & Ezzati, M. (2017). Future life expectancy in 35 industrialised countries: projections with a Bayesian model

- ensemble. *The Lancet*, 389(10076), 1323-1335. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(16\)32381-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(16)32381-9)
- Kwalitan (Versie 7). (2014). [Analyse Software]. Kwalitan Advies. <https://www.kwalitan.nl>
- Mansson, D. H. (2013a). The grandchildren received affection scale: Examining affectual solidarity factors. *Southern Communication Journal*, 78(1), 70-90.537-563. <https://doi.org/10.1080/1041794X.2012.729124>
- Mansson, D. H. (2013b). College students' mental health and their received affection from their grandparents. *Communication Research Reports*, 30(2), 157-168. <https://doi.org/10.1080/08824096.2012.763028>
- Mansson, D. H., & Booth-Butterfield, M. (2011). Grandparents' expressions of affection for their grandchildren: Examining grandchildren's relational attitudes and behaviors. *Southern Communication Journal*, 76(5), 424-442. <https://doi.org/10.1080/1041794x.2010.508554>
- Mansson, D. H., Floyd, K., & Soliz, J. (2017). Affectionate communication is associated with emotional and relational resources in the grandparent-grandchild relationship. *Journal of Intergenerational Relationships*, 15(2), 85-103. <https://doi.org/10.1080/15350770.2017.1294007>
- Oppelaar, J., & Dykstra, P.A. (2004). Contacts between grandparents and grandchildren. *The Netherlands Journal of Social Sciences*, 40(2), 91–113. Verkregen via <http://hdl.handle.net/1765/18220>
- Ruiz, S. A., & Silverstein, M. (2007). Relationships with grandparents and the emotional well-being of late adolescent and young adult grandchildren. *Journal of Social Issues*, 63(4), 793-808. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00537.x>
- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent development. *Annual review of psychology*, 52(1), 83-110. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.83>
- Van Ranst, N., Verschueren, K., & Marcoen, A. (1995). The meaning of grandparents as viewed by adolescent grandchildren: An empirical study in Belgium. *The International Journal of Aging and Human Development*, 41(4), 311-324. <https://doi.org/10.2190/PPLV-DWG7-HV9R-6LVB>
- Wiscott, R., & Kopera-Frye, K. (2000). Sharing of culture: Adult grandchildren's perceptions of intergenerational relations. *The International Journal of Aging and Human Development*, 51(3), 199-215. <https://doi.org/10.2190/0UY5-MXXP-W81K-VXCU>

Bijlage 1 Interview Vragen Diepte-Interviews Kleinkinderen**Topiclijst diepte-interviews kleinkinderen: onderzoek Affectie in de Grootouder-Kleinkindrelatie**

Onderstaande punten bevragen voordat het eigenlijke interview begint:

Naam:

Leeftijd:

Geslacht:

Dit tekst vak vul ik na het interview in:

Respondentnummer:

Hoe ging het gesprek / nog bijzonderheden?

Motivatie van de respondent?

Duur van het gesprek?

Datum afname interview:

Gespreksintroductie

- Doelstelling

In dit onderzoek wil ik graag meer te weten komen over de relatie die jij met je grootouders hebt. Geen enkel antwoord dat je geeft is goed of fout.

- Tijdsduur

Het gesprek zal ongeveer 30 tot 40 minuten duren

- Opbouw interview doorlopen

Eerst zal ik je vragen stellen en daarna zal ik zoveel mogelijk doorvragen op de antwoorden die je geeft.

- Wat gaat er met het materiaal gebeuren

Gedurende het onderzoek zal ik het materiaal van dit gesprek op een veilige manier opslaan, zodat niemand erbij kan komen. Als ik klaar ben met het onderzoek zal het materiaal op een veilige plek bewaard worden op de Universiteit Utrecht.

- Aantekeningen Legitimeren

Als jij het goed vindt zal ik tijdens het gesprek wat aantekeningen maken, zodat ik alles kan onthouden.

- Opnameapparatuur Legitimeren

Dit gesprek wil ik opnemen, omdat ik het dan terug kan luisteren en ervoor kan zorgen dat ik wat jij vertelt op een goede manier verwerk in dit onderzoek. Als jij het goed vindt, ga ik nu de recorder aanzetten.

- (Recorder aanzetten)

- Anonimiteit waarborgen

Jouw gegevens zullen anoniem worden behandeld. Dit betekent dat ik bijvoorbeeld je naam, woonplaats of de school waar je op zit niet zal gebruiken. Het enige dat ik zal verwerken is je leeftijd en geslacht.

- Heb je nog vragen / is alles duidelijk?
- (Opname van de recorder controleren / neemt deze goed op?)

Muteren

De volgende vragen gaan over de hoe jij omgaat met je opa of oma. Denk bij het beantwoorden van de vragen aan de opa of oma wiens verjaardag het dichtst bij die van jou ligt. Beantwoord dan de volgende vragen over die specifieke opa of oma. Als je de verjaardag van je grootouders niet kent, denk dan aan de opa of oma met wie je het laatst gepraat hebt en beantwoord dan de volgende vragen over die specifieke opa of oma.

Interviewvragen

A 'liefde en waardering'

1. Kun je iets vertellen over je opa/ oma? Hoe zou je jouw opa/ oma omschrijven?
2. In dit gesprekje zou ik je graag wat meer vragen over de gesprekken die jouw opa/ oma en jij samen hebben. Wat is volgens jou een gesprek hebben met iemand?
3. Laat jouw opa / oma wel eens aan jouw zien dat hij / zij je aardig of lief vindt? Doorvragen; Waar merk je dit aan? Kun je een moment beschrijven waarop je dit merkte? en wat gebeurde er toen?
4. Sinds het moment dat jij naar de middelbare school ging (of nu je ouder bent); Wat veranderde er? Wat bleef hetzelfde?

Ingaan op aard van de warmte: fysiek, verbaal en relationeel.

Muteren

B 'zorgzaamheid'

1. Op welke manier laat jouw opa/ oma zien dat hij/ zij interesse heeft in jou? Wat vraagt of zegt hij/ zij dan?
2. Als iemand interesse in je heeft, merk je dat vaak aan hoe iemand doet. Wat doe jij als je interesse in iemand hebt? Wat doet jouw opa/ oma waaruit blijkt dat hij/ zij interesse in jou heeft?
3. Weet je opa/ oma wat belangrijk is voor jou? Wat is er eventueel anders dan toen jij jonger was?

Muteren

C 'herinneringen delen en humor'

1. Heb je weleens lol of plezier met je opa/ oma? Waarover gaat dat dan?
2. Wat vind jij het meest grappig/ leuk of aardig aan je opa/ oma?
3. Heeft jouw opa/ oma weleens iets verteld over vroeger, over zijn/ haar jeugd? Wat vind je daarvan?

ERVAREN GROOTOUDER AFFECTIE IN DE VROEGE ADOLESCENTIE

4. Nu jij ouder bent, vind je misschien andere dingen grappig dan toen je jonger was. Vind je nu ook andere dingen grappig of leuk vindt aan wat je opa/ oma zegt? Welke voorbeelden kun je geven?

MuterenD 'vreugdevolle affectie'

Als er iets bijzonders in ons leven gebeurt, besteden wij daar vaak extra aandacht aan. Bijvoorbeeld als je geslaagd bent of iets anders te vieren hebt.

1. Als er iets bijzonders in jouw leven gebeurt, laat je opa/ oma dan iets horen? / Besteed je opa / oma daar dan aandacht aan? Welke voorbeelden kun je daarbij geven? En wat doet/ zegt hij/ zij dan?
2. Hoe laat jouw opa/ oma aan jou merken dat er iets bijzonders of feestelijks met jou is?
3. Hoe was dat toen je jonger was? En hoe is dat nu je ouder bent (is dat veranderd)?

Muteren/ Laatste topic aankondigenE Rol ouders

1. De relatie die kinderen met hun opa of oma hebben kan ook worden beïnvloed door ouders. Op welke manier denk je dat jouw ouders invloed hebben op hoe je met je opa/oma omgaat? Welke voorbeelden kun je daarvan geven? Welke voorbeelden kun je daarvan geven?
2. Wat doen jouw vader en moeder nu anders dan toen je jonger was? Heeft dit invloed op hoe je omgaat met je opa of oma? Bijvoorbeeld zie je ze vaker of juist minder vaak? Welke voorbeelden kun je hierbij geven?

Afsluiten

- Is er nog er nog iets wat je graag zou willen zeggen of vragen?
- Wat vond je van het gesprek?
- Bedankt voor het gesprek!

Bijlage 2 Interview Vragen Focusgroep Grootouders**Topiclijst Focusgroep grootouders: onderzoek Affectie in de Grootouder-Kleinkindrelatie**

<u>Onderstaande punten noteer ik voordat het interview begint:</u>		
1. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
2. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
3. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
4. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
5. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
6. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:

<u>Dit tekst vak vul ik na het interview in</u>
Hoe ging het gesprek / nog bijzonderheden?
Motivatie van de respondenten gedurende het interview?
Duur van het gesprek?
Datum afname interview:

Gespreksintroductie

- Doelstelling

In dit onderzoek wil ik graag meer te weten komen de relatie tussen grootouders en kleinkinderen. In de informatiebrief heeft u kunnen lezen dat ik met name geïnteresseerd ben in het onderdeel affectie. Met *affectie* bedoel ik de warmte en liefde die uw kind/ kleinkind ervaart in zijn/ haar relatie met de grootouders. In de literatuur worden er 4 typen affectie beschreven. Aan de hand hiervan zal ik u vragen stellen. Geen enkel antwoord dat u geeft is goed of fout. Voor mij is uw eigen ervaring het belangrijkste.

- Tijdsduur

Het gesprek zal ongeveer 60 minuten duren.

- Opbouw interview doorlopen

Eerst zal ik beginnen met een ijsbreker. Dit is een algemene vraag waaraan iedereen kan deelnemen. Daarna zal ik een aantal open vragen stellen en waar nodig zal ik zoveel mogelijk doorvragen op de antwoorden die er gegeven worden.

- Wat gaat er met het materiaal gebeuren

Gedurende en na het onderzoek zal ik het materiaal van dit gesprek op een veilige manier opslaan, zodat niemand erbij kan komen. Dit zal gebeuren volgens de reglementen van de Universiteit Utrecht. In de informatiebrief heeft u kunnen lezen op welke manier dit gebeurt.

- Aantekeningen Legitimeren

Tijdens het gesprek zal ik eventueel wat aantekeningen maken, zodat ik alles kan onthouden. Indien u hier bezwaar tegen heeft kunt u dit ten alle tijden aangeven.

- Opnameapparatuur Legitimeren

Dit gesprek wil ik opnemen, omdat ik het dan terug kan luisteren. Op deze manier zorg ik ervoor dat wat er verteld wordt op een goede manier verwerkt wordt in dit onderzoek. Als er geen bezwaren zijn, ga ik nu de recorder aanzetten.

- (Recorder aanzetten)
- Anonimiteit waarborgen

Uw gegevens zullen anoniem worden behandeld. Dit betekent dat ik bijvoorbeeld uw naam of woonplaats niet zal gebruiken. Het enige dat ik zal verwerken is uw leeftijd en geslacht.

- Zijn er nog vragen? / Is alles duidelijk?
- (Opname van de recorder controleren / neemt deze goed op?)

Muteren

Openingsvraag/ijsbreker (5 min)

Ik zal straks een foto laten zien en in stel daarbij de volgende vraag: ‘*Wat roept deze foto bij u op?*’. Ik vraag aan ieder van jullie om in een of twee zinnen uw eerste gedachte te delen..

Muteren**Inleidende vraag (5 min)**

1. Als u aan de band tussen grootouders en kleinkinderen denken, waar denken jullie dan aan? Kunnen jullie concrete voorbeelden geven?

Muteren**Sleutelvragen (40 min)**A ‘liefde en waardering’

5. Hoe laat u zien aan uw kleinkind dat u hem/ haar waardeert of van hem/ haar houdt? Waar kan uw kleinkind dit aan merken? Kunt u wat (concrete)voorbeelden geven?
6. Op het moment dat uw kleinkind ouder werd; Is er iets veranderd in de manier waarop u laat zien dat u van hem/ haar waardeert of van hem houdt? Of is dit hetzelfde gebleven?

B ‘zorgzaamheid’

4. Op welke manier toont u interesse in uw kleinkind? Wat vraagt of zegt u dan?
5. Welk gedrag laat u zien waaruit blijkt dat u interesse heeft in uw kleinkind? Doet u specifiek iets (bijvoorbeeld bellen, whatsappen, langs gaan)? Heeft u daar voorbeelden van?
6. Weet u wat belangrijk is voor uw kleinkind? Wat is er eventueel anders dan toen hij/zij jonger was?

C 'herinneringen delen en humor'

1. Heeft u weleens lol/ plezier met uw kleinkind? Waarover gaat dat dan?
2. Wat vindt hij/ zij het meest grappig/ leuk of aardig aan u, denkt u?
3. Vertelt u weleens iets over vroeger, over uw eigen jeugd? Wat vindt uw kleinkind daarvan?
4. Nu uw kleinkind ouder is, vindt hij/ zij misschien andere dingen grappig dan toen hij/ zij jonger was. Op welke manier heeft dat invloed op het plezier/ de lol die jullie hebben?

D 'vreugdevolle affectie'

Als er iets bijzonders in ons leven gebeurt besteden wij daar vaak extra aandacht aan. Bijvoorbeeld als je geslaagd bent of iets anders te vieren hebt.

4. Als er iets bijzonders in het leven van uw kleinkind gebeurt, laat u dan iets horen? / Besteed u daar dan aandacht aan? Welke voorbeelden kunt u daarbij geven? En wat doet/ zegt u dan?
5. Op welke manier laat u zien dat uw kleinkind iets bijzonders/ feestelijks meemaakt?
6. Is hier iets in veranderd naarmate u kleinkind ouder werd en naar de middelbare school gaat?

E 'Rol ouders'

3. In hoeverre hebben uw eigen zoon/ dochter invloed gehad op de band met uw kleinkind? Kunt u daar voorbeelden van geven?
4. Wat is er veranderd in de rol van uw zoon/ dochter ten opzichte van toen uw kleinkind op jonger was?

Muteren/ Laatste topic aankondigen**Besluitende vragen (5 min.)**

1. Is er nog een onderwerp dat u aan de orde zou willen stellen, nog vragen?

Afsluiten (5 min.)

Bijlage 3 Interview Vragen Focusgroep Ouders**Topiclijst Focusgroep ouders: onderzoek Affectie in de Grootouder-Kleinkindrelatie**

<u>Onderstaande punten noteer ik voordat het interview begint:</u>		
1. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
2. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
3. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
4. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
5. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:
6. Naam:	Leeftijd:	Geslacht:

<u>Dit tekst vak vul ik na het interview in:</u>
Hoe ging het gesprek / nog bijzonderheden?
Motivatie van de respondenten gedurende het interview?
Duur van het gesprek?
Datum afname interview:

Gespreksintroductie

- Doelstelling

In dit onderzoek wil ik graag meer te weten komen de relatie tussen grootouders en kleinkinderen. In de informatiebrief heeft u kunnen lezen dat ik met name geïnteresseerd ben in het onderdeel affectie. Met *affectie* bedoel ik de warmte en liefde die uw kind/ kleinkind ervaart in zijn/ haar relatie met de grootouders. In de literatuur worden er 4 typen affectie beschreven. Aan de hand hiervan zal ik u vragen stellen. Geen enkel antwoord dat u geeft is goed of fout. Voor mij is uw eigen ervaring het belangrijkste.

- Tijdsduur

Het gesprek zal ongeveer 60 minuten duren.

- Opbouw interview doorlopen

Eerst zal ik beginnen met een ijsbreker. Dit is een algemene vraag waaraan iedereen kan deelnemen. Daarna zal ik een aantal open vragen stellen en waar nodig zal ik zoveel mogelijk doorvragen op de antwoorden die er gegeven worden.

- Wat gaat er met het materiaal gebeuren

Gedurende en na het onderzoek zal ik het materiaal van dit gesprek op een veilige manier opslaan, zodat niemand erbij kan komen. Dit zal gebeuren volgens de reglementen van de Universiteit Utrecht. In de informatiebrief heeft u kunnen lezen op welke manier dit gebeurt.

- Aantekeningen Legitimeren

Tijdens het gesprek zal ik eventueel wat aantekeningen maken, zodat ik alles kan onthouden. Indien u hier bezwaar tegen heeft kunt u dit ten alle tijden aangeven.

- Opnameapparatuur Legitimeren

Dit gesprek wil ik opnemen, omdat ik het dan terug kan luisteren. Op deze manier zorg ik ervoor dat wat er verteld wordt op een goede manier verwerkt wordt in dit onderzoek. Als er geen bezwaren zijn, ga ik nu de recorder aanzetten.

- (Recorder aanzetten)

- Anonimiteit waarborgen

Uw gegevens zullen anoniem worden behandeld. Dit betekent dat ik bijvoorbeeld uw naam of woonplaats niet zal gebruiken. Het enige dat ik zal verwerken is uw leeftijd en geslacht.

- Zijn er nog vragen? / Is alles duidelijk?
- (Opname van de recorder controleren / neemt deze goed op?)

Muteren

Openingsvraag/ijsbreker (5 min)

Ik zal straks een foto laten zien en in stel daarbij de volgende vraag: *‘Wat roept deze foto bij u op?’*. Ik vraag aan ieder van jullie om in een of twee zinnen uw eerste gedachte te delen en ik deel zelf ook mijn eerste gedachte.

Muteren**Inleiding en inleidende vraag (5 min)**

De volgende vragen gaan over de band tussen uw ouder(s) en uw kind. Denk bij het beantwoorden van de vragen aan de grootouder wiens verjaardag het dichtst bij dat van u ligt en beantwoordt dan de volgende vragen over die specifieke grootouder. Als u de verjaardag van uw ouders niet kent, denk dan aan de grootouder met wie u het laatst gepraat hebt en beantwoord dan de volgende vragen over die specifieke grootouder. U hoeft niet te delen aan wie u denkt.

1. Als u aan de band tussen de grootouder en uw kind denkt, waar denkt u dan aan? Kunt u concrete voorbeelden geven?

Muteren**Sleutelvragen (40 min)**

A ‘liefde en waardering’

2. Hoe uit uw ouder aan uw zoon/ dochter dat hij/ zij hem/ haar waardeert of van hem/ haar houdt? Waar kan uw zoon/ dochter dit aan merken? Kunt u wat (concrete)voorbeelden geven?
3. Op het moment dat uw zoon/ dochter ouder werd; Is er iets veranderd in de manier waarop uw ouder laat zien dat hij/ zij hem/ haar waardeert of van hem/ haar houdt? Of is dit hetzelfde gebleven?

Samenvatten & Muteren

B 'zorgzaamheid'

1. Op welke manier toont u ouder interesse in uw zoon/ dochter? Wat vraagt of zegt uw ouder dan?
2. Welk gedrag laat uw ouder zien waaruit blijkt dat hij/ zij interesse heeft in uw zoon/ dochter? Doet hij/ zij specifiek iets (bijvoorbeeld bellen, whatsappen, langs gaan)? Heeft u daar voorbeelden van?
3. Weet uw ouder wat belangrijk is voor uw zoon/ dochter? Wat is er eventueel anders dan toen hij/zij jonger was?

Samenvatten & MuterenC 'herinneringen delen en humor'

1. Heeft ouder weleens lol/ plezier met uw zoon/ dochter? Waarover gaat dat dan?
2. Wat vindt zoon/ dochter het meest grappig/ leuk of aardig aan uw ouder?
3. Vertelt uw ouder weleens iets over vroeger, over zijn/ haar eigen jeugd? Wat vindt uw zoon/ dochter daarvan?
4. Nu uw zoon/ dochter ouder is, vindt hij/ zij misschien andere dingen grappig dan toen hij/ zij jonger was. Op welke manier heeft dat invloed op het plezier/ de lol die uw ouder en uw kind hebben?

Samenvatten & MuterenD 'vreugdevolle affectie'

Als er iets bijzonders in ons leven gebeurt, besteden wij daar vaak extra aandacht aan. Bijvoorbeeld als je geslaagd bent of iets anders te vieren hebt.

1. Als er iets bijzonders in het leven van uw zoon/ dochter gebeurt, laat uw ouder dan iets horen? Besteed hij/ zij daar dan aandacht aan? Welke voorbeelden kunt u daarbij geven? En wat doet/ zegt uw ouder dan?
2. Op welke manier laat uw ouder zien dat uw zoon/ dochter iets bijzonders/ feestelijks meemaakt?
3. Welke verschillen zijn hierin ten opzichte van voor de middelbare school tijd?

Samenvatten & MuterenE 'Rol ouders'

1. In hoeverre heeft u zelf invloed gehad op de relatie/ band tussen uw ouder en zoon/ dochter? Kunt u daar voorbeelden van geven?
2. Wat is er veranderd in uw rol ten opzichte van toen uw kind jonger was?

Samenvatten & Muteren/ Laatste topic aankondigen**Besluitende vragen (5 min.)**

1. Is er nog een onderwerp dat u aan de orde zou willen stellen, nog vragen?

Afsluiten (5 min.)

- Wat vond u van het gesprek?
- Bedankt voor het gesprek!